

Maja Isović¹
Banja Luka
maja.isovic@gmail.com

Osvrt
UDC 316.334.4
DOI: 10.7251/SOCSR1305079I
Prihvaćeno: 24.5.2013.

Vrijeme (sve) politike²

Posljedice ljudskog djelovanja koje sa sobom nose narušavanje prirode i ljudskog bitka, prirodne ravnoteže i nestanak pojedinih životinjskih i biljnih vrsta, više se ne mogu ignorisati. Stanje rizika u kojem se nalazi savremeno društvo, imajući u vidu ekološke izazove koji su postavljeni pred naučnike, analitičare, političare, ali i čovječanstvo u cjelini glavna je tema knjige o kojoj ovdje govorimo.

Autor se odmah, na početku, ograđuje od „propovijedanja“ bilo kakve ideologije zasnovane na nekom *izmu*, što implicira i sam podnaslov knjige u kojem se vidi da studija koja je pred čitaocem razbija etablirane ideologije ekologizma. Ljudsko neodgovorno djelovanje prema prirodi i njenim resursima predstaveni su kao gorući problemi ne samo ekologije, nego i ekonomije i politike.

Zbog aktuelnosti izazova koji proizlaze iz ekološko rizične situacije u kojoj se čovječanstvo nalazi, tema koja se obrađuje u ovoj knjizi u prethodne tri decenije postala je važna društvenim analitičarima. Njemački filozof Hans Jonas početkom osamdesetih godina prošlog vijeka upozoravao je da je odgovornost ono što je potrebno današnjoj nauci, jer ona (nauka) otvara dimenzije sa kojima se ne može nositi sa pozicije etike i na taj način ne vodi računa o mogućim-budućim posljedicama svog djelovanja. U isto vrijeme njemački sociolog Ullrich Beck govorio je o „nevidljivim rizicima“ savremenog društva, a danas, kako piše Žiga, svjedočimo svemu tome.

Od tih alarmantnih upozorenja prošlo je nekoliko decenija i do danas ništa nije urađeno da se ekološko uništavanje zaustavi, a argumenti i opravdavanja uništavanja prirode i dalje su na strani ekonomije i povećanja materijalne dobiti.

Vladajuće elite i ekonomski moćnici koji imaju materijalnu korist od iskorištavanja prirodnih resursa svakodnevno nas uvjeravaju da postoje razlozi za daljnom diktaturom nad prirodom i okolinom i da čovjeka ne trebamo posmatrati kao dio prirode nego kao jedinku bitniju i važniju od svega. U takvom ra-

¹ Magistrant na FPN, studijski program Savremena sociologija, maja.isovic@gmail.com

² Jusuf Žiga, *Vrijeme (sve) politike: Iluzije savremenog ekologizma*, Sarajevo: BZK Preporod, 2012.

zumijevanju svijeta zaboravlja se da se svaka eksploatacija na kraju mora nečim platiti, a u svemu tome negdje je potisnuta činjenica da nemamo neko drugo mjesto za život koje držimo u rezervi i na koje možemo otići kad ovaj *ovdje svijet* uništimo do kraja.

Rizik se ne može izolovati, on je sveprisutnost sa kojom se moraju nositi svi današnji, ali i budući stanovnici Zemlje, a posljedice tih rizika pogađaju sve dijelove svijeta podjednako, kako siromašne zemlje koje od eksploatacije prirodnih resursa nemaju nikakvu korist, tako i one dijelove svijeta koje ubiru sve plodove tih resursa.

Žigina analiza, pored uvodnog dijela i zaključnog pojašnjenja, ima još tri cjeline koje sa različitih aspekata govore o pokušajima rješenja ekoloških problema koji se više ne mogu i ne smiju ignorisati.

U uvodnom dijelu studije, kao glavna nit, proteže se ideja da zahtjev za promjenom čovjekovog ponašanja prema prirodi ne znači zaustavljanje naučnih istraživanja i progressa, već se samo insistira na drugačijim oblicima tih procesa koji će insistirati na (više) odgovornosti ne samo prema čovjeku, njegovim budućim naraštajima već i prema samoj prirodi. Najveći problem savremene nauke jeste u tome što se u trci za progresom usvojila i trka za profitom, a takavo bavljenje naukom, zbog dobrobiti, čovječanstva, mora biti zaustavljeno. Nauka ne smije biti podređena ni interesima kapitala, ali ni interesima politike.

Žiga govori o neodgovornom savremenom čovjeku kome je sve prihvatljivo i koji je na sve spreman ukoliko za to ima materijalnu korist, a pri takvom djelovanju dolazi do posljedica koje se kasnije ne mogu popraviti i ispraviti. Logično je da svaka ekonomija ima cilj povećavanje materijalne dobiti, ali taj cilj se ne bi trebao/ne bi smio ostvarivati na račun prirode i njene ravnoteže. Ekonomski odnosi koji su danas prisutni podržavaju ljudski uticaj koji dovodi do neravnoteže u prirodi i eksploatacije prirodnih resursa zbog onoga što je danas najvažnije, a to je materijalna dobit. Nažalost, takva ekonomija nije u stanju da pomaže čovjeku u rješavanju stvarnih problema, nego samo u njemu podstiče želju za sve većom materijalnom dobiti.

I pored svih formalnih i neformalnih dogovora, agendi, deklaracija, rezulucija i obaveza koje su vodeće države svijeta potpisale u proteklih nekoliko decenija ipak smo se doveli smo u stanje da svjedočimo možda nerješivim posljedicama neodgovornog djelovanja ljudske populacije. Razlozi za zbrinutost itekako postoje i krajnje je vrijeme da se prestanemo zavaravati da je moguće uništavanje prirode pravdati profitom.

Autor ove studije slijedeći Bekovu teoriju govori o rizicima savremenog društva u kojem se čovjek ponaša, i nastavlja ponašati kao da ništa nije opasno, kao da je moguće suočiti se sa svim potencijalnim posljedicama, iako se djela sa kojima se čovječanstvo ponosi nezaustavljivo otimaju kontroli. Ukoliko se hitno

nešto ne uradi po ovom pitanju Žiga nagovještava epilog u kojem „*pobjednika neće biti, osim što će, u konačnici svi biti poraženi!*“³.

Žiga smatra da rješenje ovog problema ne može biti u parcijalnim, segmentarnim pokušajima saniranja ekoloških rizika, već se suočavanje sa problemom mora desiti u potpunosti, a to je moguće samo nužnim zaokretom u percepciji situacije u kojoj se nalazimo.

Na kraju uvodnog dijela apostrofira se da rješenje nije u onome što propagira ekologija, jer su te ideje jedostavno obmane koje se zalažu za parcijalno rješavanje problema i zbog toga u naslovu Žiga i govori o ekologizmu u vremenu (sve) politike kada se politika iz parlamenata i vlada preselila u sive zone korporativizma odakle se vuku konci koji su ključni za opstanak čovjeka, ali i prirode.

Otvarajući važna i ključna pitanja koja su izazov savremenom čovjeku Žiga se zalaže za odricanje od dva mita koje je usvojio čovjek današnjice, a to su *mit o neiscrpnom bogastvu prirode i mit o bezgraničnim mogućnostima samoregeneracije*.

Nakon uvodnog dijela, u poglavlju pod nazivom „Faktografija koja uzaludno opominje“ Žiga piše da, iako nam se svakodnevno plasira veliki broj informacija o ugroženosti ekosistema, narušavanju biljnog i životinjskog svijeta, topljenju polova, ipak se čini da je sva ta faktografija uzaludna. On analizira pojavu takozvane obmane, možda je bolje reći *samoobmane aktuelnog ekologizma*, koja se postavlja tako kao da nam nudi rješenja koja bi nas mogla spasiti. Ali, riječ je o rješenjima koja su parcijalna i nepotpuna. I pored rizika da pristup koji nudi bude neshvaćen Žiga se zalaže ne samo za „*radikalne zaokrete i otklone u filozofiji života današnjeg čovjeka*“⁴, nego u sve to uključuje i potrebu za promjenom našeg razumijevanja ekologije.

Ne možemo više živjeti u okvirima prošlosti, jer je došlo do promjena koje su uticale na ljudski život. Te promjene su uticale na nauku, ljudski odnos prema prirodi, ekosistem, način proizvodnje i stil života. Sve se toliko brzo mijenja da se ponekad čini da je nemoguće zastati i promisliti, a kamoli razumjeti, život savremenog čovjeka i rizike koje stoje pred njim.

Prijetnja više nije skrivena, o njoj se ne može više potajno pričati, jer ulozi su preveliki. Ulog na račun progresa i profita je *bitak čovjeka*, odnosno ono ljudsko u samoj svojoj suštini. Dovedi smo se do pozicije da u rukama držimo krhku tajnu života koja nam je povjerena na čuvanje, ali nikad ne na posjedovanje.

Žiga govori o sedam tački koje nam urgentno ukazuju da mora doći do promjene u načinu života, jer *sutra će biti kasno: šumski resursi su pred uništenjem, a niko ne razmišlja o njihovoj ulozi (proizvodnja kisika i apsorbacija ugljen dioksida)*. *Pitka voda* nije neiscrpnna, ona je dar prirode, ali nije vječni dar

³ Jusuf Žiga, *Vrijeme (sve) politike: Iluzije savremenog ekologizma*, Sarajevo: BZK Preporod, 2012. 39.

⁴ *Isto*, str. 48.

i zbog neracionalnog rukovođenja ovim prirodnim resursom dolazi do nestajanja voda. *Obradive površine* neprovatno se zagađuju otpadima, otrovnim vodama, urbanizacijom, širenjem gradova i upotrebom pesticida. Zaboravlja se na ograničenost *energetskih resursa* poput nafte, hidro-potencijala i uglja, a čovjek nije spreman u ulaganja u alternativne vidove proizvodnje energije. Potrošnja energije je ogromna, a proizvodnja iste teško može da prati te trendove u budućnosti. Na pragu smo moguće radikalne *klimatske promjene* koja se po prvi put dešava zbog čovjekovog uticaja na prirodu. Utiče se na ozonski otomatač a to, između ostalog, dovodi do zatopljenja zemlje i stvaranja opasnih kiselih kiša. Teško se nosimo sa *velikim debalansima* u svijetu, jer dolazi do ogromnih razlika u porastu stanovništva na određenim dijelovima svijeta (sela izumiru, nestaju pojedine životinjske vrste koje su važne za ekosistem i prisutan je velik disbalans između siromašnih i bogatih). *Nezdrav način života* je iskustvo savremenog čovjeka kojem je otuđenje od prirode i drugih ljudi normalno, jer naprosto ne stiže da misli na mentalno i fizičko zdravlje u trci za profitom.

Nakon analize problema koji su alarmantni, Žiga ističe da je jedina alternativa harmonija. Do korjenite promjene može doći jedino ukoliko čovjek bude u harmoniji sa samim sobom, sa svojom okolinom i prirodom. Samo sa preokretom djelovanja i ponašanja u odgovorni čin možemo zaštititi prirodu i čovjeka. To je etika koju mora posjedovati svaki čovjek i svaka zajednica, jer bez kolektivne promjene nema stvarnog pomaka i preokreta.

Naredno poglavlje „(Sve)politika i ekologizam“ Žiga započinje konstatacijom da je u današnjem vremenu politizacija sveprisutna i da je politički uticaj evidentan u svim slojevima života, a taj uticaj ide i do manipulacije i nadziranja građana. Političko djelovanje nije više ograničeno na vladine kabinete i parlamente, već se upliće u rukovođenje prirodnim bogatstvima i ima uticaj na građanski aktivizam, dok prisustvo multinacionalnih kompanija i velikog kapitala čine taj uticaj moćnijim i snažnijim. Autor ove studije se slaže sa teorijama koje propagiraju stav da je neoliberalizam doveo do blagostanja jednog dijela čovječanstva, ali da je istovremeno njegova posljedica i duboki očaj velikog broja ljudi. Bogatim je omogućio da budu još bogatiji, a siromašnim je oduzeo svaku nadu prema prosperitetu i boljem životu, oduzeo im je sve, pa i ono malo što su imali.

Globalizacijski tokovi koji oblikuju savremeni svijet rade u ime interesa politike i kapitala, a njihova moć kontroliše sve ljudske akcije koje se sprovode danas, od velikih političkih do malih aktivističkih i humanitarnih akcija, i teško je naći aktivnosti koje su imune na ovaj sveprisutni uticaj političke moći. U takvim okolnostima očigledno je da je politika na vrhu piramide moći. Žiga piše da živimo u vremenu krize demokratije i da su lobistički centri skoro svemoćni, jer su u stanju nametnuti željeno i „proizvesti ‘pristanak’ svake vrste, pa čak i

‘neprijatelje pretvoriti u saveznike’ radi ostvarivanja vlastitih ciljeva, pogotovo kapital – interesnih.“⁵

Bez obzira na bezizlaznost ovog vrtloga moći i na neminovnost kraja života na ovoj planeti, Žiga smatra da ipak postoji izlaz iz ove situacije u kojoj se čovječanstvo nalazi i samo ostaje pitanje da li će se i kad će se taj izlaz prepoznati – pronaći. Odnosno, pitanje je da li će čovjek nastaviti živjeti prema naviknutim obrascima ili će se ipak odlučiti na radikalni zaokret koji će dovesti do promjene stila života, a samim tim i do osvjeltjenja izlaza iz ovog paklenog spoja politike i moći koji nagrizava sve ono što je prirodi i čovjeku dragocijeno.

Slijedeći njemačkog filozofa Hansa Georga Gadamera autor ove knjige ističe da želja za opstankom i preživljavanjem na ovoj planeti podrazumijeva zaustavljanje ekocida i drugih neovarvarskih procesa koji su započeli, a svaka buduća radnja mora se voditi tako da se ima u vidu kolektivna sigurnost i harmonija sa prirodom. Glavni problem ekološke krize koja „izaziva“ čovječanstvo jeste činjenica da se ona ne može kontrolisati i jedini izlaz iz takvog stanja je radikalni zaokret o kojem Žiga govori.

Radikalni zaokret podrazumijeva vraćanje čovjeka prirodi, što znači da je prema prirodi potrebno uspostaviti zaštitnički, a ne okupatorski odnos. Na taj način čovjek će biti vraćen samom sebi i sjetit će se zaboravljenih mudrosti koje opominju na potrebu mira, harmonije i prijateljstva. Ovaj zaokret direktno podrazumijeva i vođenje drugačije politike na svjetskom nivou i manju trku za kapitalom, manje moći, a upravo to ne odgovara vladajućim (sve)političkim elitama, pa se svaka promjena u načinu djelovanja i stilu života namjerno odgađa.

Govoreći o iluzijama savremenog ekologizma Žiga govori o lažnim predodžbama mogućeg izlaska iz ove situacije ukoliko se nastavi djelovati „na stari način“, a tu na scenu stupa (samo)zavaravanje, jer niko ne može predvidjeti sve moguće posljedice *rizičnog* ponašanja. Ključna greška čovjeka današnjice jeste u „*fokusiranju na ‘saniranje posljedica’, i to na neadekvatan način, umjesto ‘sučeljavanja sa uzrocima’ savremene ekološke krize i njihovim otklanjanjem, odnosno kontinuiranim preveniranjem*“⁶.

U narednom poglavlju knjige pod nazivom „Ima li razloga za nadu“ autor piše o alternativama i perspektivama čovjeka u budućnosti. U društvu rizika izvjesne su nam samo posljedice sa kojima se ne možemo nositi. Te posljedice su naučne, političke, tehničke i zbog toga je potrebno suočiti se sa cjelokupnim ustrojstvom svijeta da bi izlaz iz ove situacije bio moguć. Promjena načina života koja se zagovara mora sadržavati etičnost, i to etičnost koja u sebi mora imati dimenziju budućnosti, a novi kategorički imperativ nositi u sebi odgovornost pre-

⁵ Isto, str. 114.

⁶ Isto, str. 145.

ma generacijama koje dolaze⁷. Današnje generacije trebaju/moraju/odgovorne su da budućim generacijama ostave stanište za život, prirodu i nenarušen bitak i samo na taj način možemo promišljati o kontinuiranom ljudskom postojanju.

Tehnika je zavladała našim životima, ali sama tehnika nema toliku moć da popravi ono što je narušeno, da vrati blaga prirode koja su otišla u nepovrat i da učini ljudski život korjenito boljim. Sada je sve na promjeni načina života, na novom pogledu čovjeka prema sebi i prirodi, ali i na novoj etici. Žiga nije teoretičar koji govori o fatalističkom kraju života i kod njega je prisutna nada u promjenu/poboljšanje, ali pod uslov radikalnog zaokreta, jer se samo na taj način priroda može sačuvati, a život nastaviti. Pronalazak izlaza situacije u kojoj se čovječanstvo nalazi zahtijeva sučavanje sa onim što se dešava i pri tome nikako se ne smije povjerovati u naučno-tehnološki mit koji sa sobom nosi ontološke „žrtve“.

Žiga se pribojava da savremeni čovjek nije spreman na istorijska (samo)suočavanja koja su pred njim, jer mu se uhodan put koji je prihvatio trenutno čini lakšim i prohodnijim. Iako u ovom trenutku nije prekasno za promjenu, vremena je sve manje i alarmirajući sat uveliko zvoní. U rukama čovjeka su načini promjene o kojoj smo govorili, a sad samo treba imati nadu da će se ona/ta promjena/ ostvariti.

U zaključnom dijelu knjige Žiga podvlači da smo došli u situaciju koju je moguće objasniti „sunovratom vlastitih učinaka“, a budućnost se otvara kao oblast koja više nije data sama po sebi, već se za nju treba/mora boriti. Kao jedan od zaključaka ove studije nameće se i potreba vraćanja čovjeka samom sebi, prirodi i svom biću u cjelini. Čovjek mora da napusti antropocentričku poziciju samobitnosti, jer ga je takvo posmatranje „svijeta života“ dovelo do pozicije u kojoj se nalazi. Odgovornost čovjeka je u tome da mora sačuvati poredak prirode, a ne narušavati ga. Da bismo u tome uspjeli, prema Žiginom mišljenju, moramo ponovo uspostaviti ravnotežu i harmoniju koja omogućava sjedinjavanje čovjeka sa prirodom bez elemenata iskorištavanja i eksploatacije. Sve to implicira potrebu za drugačijim vrijednostima koje ćemo njegovati i drugačijom etikom kojom ćemo se rukovoditi.

Život je nešto što mora da ostane netaknuto i neoskrnavljeno. Da bi se život očuvao/sačuvao potrebno je ponovo uspostaviti ekološku ravnotežu u prirodi i ne dozvoljavati remećenje prirodnog toka. Moramo odustati od kapital-interesnih ideja sve većeg osvajanja i eksploatacije praćenim mišljenjem da će se priroda i okolina same od sebe obnoviti. To je iluzija koju nam nudi savremena politika i ideologija ekologizma koja prati tu politiku.

⁷ O novom kategoričkom imperativu Hans Jonas je pisao u knjizi „Princip odgovornost – Pokušaj jedne etike za tehnološku civilizaciju“, Sarajevo: „Veselin Masleša“, 1990.

Žiga u ovoj studiji govori o rizicima koje stoje pred ljudskim čovjekom. Ti rizici su posljedica ljudskog djelovanja i eksploatacije prirode zbog materijalne dobiti, dok je neogovornost u oblasti nauke samo otvorilo područja sa kojima se čovjek današnjice ne može nositi. Autor ovom studijom podsjeća na važnost života, veličinu i ranjivost prirode i daje nam mogućnost izlaza iz ovakvog stanja. Taj izlaz podrazumijeva radikalni zaokret u načinu života, odgovornost ispred materijalne dobiti i rušenje mitova o čovekovoju nadmoći u kojima savremeni čovjek živi. Na kraju, samo ostaje pitanje da li je savremeni čovjek spreman na takav zaokret?